



Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi
http://www.saglikokuryazarligidergisi.com/index.php/soyd/index
SOYD, Aralık 2023 • 5(1) • S.:106-111

E-ISSN: 2717-7831

Başvuru | 20 Ağustos 2023

Kabul | 1 Mart 2024

DOI: 10.5281/zenodo.11108215



Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Sorunların Sağlık Üzerindeki Etkilerine Dair Algıları

Perceptions Of University Students Regarding The Effects Of Environmental Issues On Health

Sümeyye Nur Budak¹ **Burkay Budak²** **Dilek Yapar³** **Hakan Tüzün⁴** **Seçil Özkan⁵**

1. Uzm. Dr., Ankara Kahramankazan İlçe Sağlık Müdürlüğü
2. Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı ABD
3. Uzm. Dr., Antalya Muratpaşa İlçe Sağlık Müdürlüğü
4. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı ABD
5. Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı ABD

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin çevresel sorunların sağlık üzerindeki potansiyel etkilerine dair algılarını daha iyi anlamak amaçlanmaktadır.

Yöntem: Araştırma tanımlayıcı tipte bir anket çalışmasıdır. Araştırmaya, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne 1-30 Nisan 2021 tarihleri arasında başvuran ve katılmaya gönüllü 232 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Veriler IBM, SPSS 23 programı ile analiz edilmiştir. İstatistik anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular: Katılımcıların %84,1'i yaşadığı çevrede, çevre kirliliği sorunları olduğunu düşünmektedir. Ayrıca %0,9'u hiçbir zaman, %6,5'i neredeyse hiç, %43,1'i bazen, %29,7'si sıklıkla ve %19,8'i her zaman çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiğini ifade etmiştir. Yaşadığı çevrede çevre kirliliği sorunları olduğunu düşünenler düşünmeyenlere göre, kronik hastalığı olanlar da olmayanlara göre anlamlı olarak daha yüksek oranda çevre sorunlarının sağlığa sıklıkla veya her zaman zarar verdiğini düşünmektedir.

Sonuç: Çalışmamızın sonuçları, genel olarak çevre bilincinin yüksek olduğunu göstermekle birlikte, çevresel koşulların sağlık üzerindeki etkileri konusunda bazı farkındalık eksiklikleri olduğunu ortaya koymaktadır. Çevre ile ilgili sorunların sağlığa etkilerini anlamak, sürdürülebilir bir gelecek ve toplum sağlığı için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, çevre sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi ve bireylerin çevresel konular hakkında daha bilinçli ve duyarlı olmalarının teşvik edilmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel sorunlar, sağlık, çevre sağlığı, çevre sağlık okuryazarlığı, öğrenci

ABSTRACT

Purpose: In this study, the aim is to better understand university students' perceptions of the potential impacts of environmental issues on health.

Method: The research is a descriptive type of survey study. The study included 232 university students. The data were analyzed using, SPSS 23 software. Significance level of $p < 0.05$ was considered.

Results: 84.1% of the participants believe that there are environmental issues in their living environment. 0.9% of the participants never, 6.5% rarely, 43.1% sometimes, 29.7% often, and 19.8% always perceive that environmental problems can harm health. Individuals with chronic diseases more often perceive that environmental issues can harm health compared to those without such diseases. Those who believe in environmental pollution problems in their living environment are also more likely to perceive that these issues frequently or always affect health compared to non-believers.

Conclusion: Our study shows high environmental awareness among participants, yet reveals gaps in understanding the impact of environmental conditions on health. Recognizing the link between environmental issues and health is vital for sustainability and community well-being. Thus, promoting environmental health literacy is crucial to raise awareness and consciousness about environmental matters.

Keywords: Environmental issues, health, environmental health, environmental health literacy, student

GİRİŞ

Çevre, canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşim içinde oldukları ortamdır. İnsan, çevre ile sürekli ve zorunlu bir etkileşim içindedir ve insan sağlığı çevresel faktörlerle yakından ilişkilidir (1). Bu çevresel faktörlerin belirlenmesini ve kontrol altına alınmasını hedefleyen bilim dalı çevre sağlığı olarak adlandırılmaktadır. Çevre sağlığı, insanların buldukları ortamların sağlık üzerindeki etkilerini inceleyip bunları önlemeye yönelik çalışmalar yaparak güvenli ve sağlıklı ortamlar oluşturmayı amaçlar (2). Çevresel faktörler ve sağlık arasındaki ilişkinin anlaşılması adına ortaya çıkan çevre sağlık okuryazarlığı kavramı ise çevresel maruziyetler ve bu maruziyetlerin sağlık üzerindeki etkilerini anlama ve bu bilgileri kullanma becerilerini içermektedir (3, 4).

Çevre sağlığı sorunları astım ve kanser gibi kronik durumlardan sıcak çarpması gibi akut durumlara kadar geniş yelpazede sağlık sonuçları doğurmaktadır (5). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), küresel ölümlerin yaklaşık dörtte birinin olumsuz çevre koşullarından kaynaklandığını belirtmiştir. İskemik kalp hastalıkları, kronik akciğer hastalıkları, kanser, yaralanmalar, akciğer enfeksiyonları, inme, ishal, diyabetes mellitus, malarya ve yenidoğana ait durumlar çevresel

faktörlerle ilişkili ölümlerin ilk 10 nedenini oluşturmaktadır (6, 7) Bu faktörlerle bağlantılı ölümler en çok Güneydoğu Asya, Batı Pasifik ve Afrika Bölgelerinde meydana gelmektedir. 5 yaş altı çocuklar ve 50 ile 75 yaş arası yetişkinler en çok etkilenen yaş grubunu oluşturmaktadır (6, 8, 9). DSÖ 2017 raporuna göre, çocukluk çağı ölümlerinin %26'sı ve 5 yaş altı çocuklardaki toplam hastalık yükünün yaklaşık %25'i çevresel maruziyetlerle ilişkilendirilmiştir ve bu tahmin, çevresel müdahalelerle önlenebilecek potansiyel hastalık yükünü göstermektedir (10).

Günümüzde çevresel sorunlar, insan sağlığını tehdit eden önemli birer faktör olarak karşımıza çıkmakta ve küresel ölçekte ciddi birer endişe kaynağı haline gelmektedir. Özellikle genç bireyler, geleceğin liderleri olarak çevresel sorunların sağlık üzerindeki olası zararlarına dair farkındalığı artırmada kritik bir rol üstlenmektedir. Üniversite dönemi, bireylerin düşünsel ve duygusal gelişiminin yoğun yaşandığı bir evredir ve çevre ile sağlık ilişkisi hakkında edinilen görüşler, ilerleyen yıllarda şekillenecek çevre politikalarını da etkileme potansiyeline sahiptir. Tüm bunlardan dolayı bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin çevresel sorunların sağlık üzerindeki potansiyel etkilerine dair algılarını daha iyi anlamak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, 26.01.2021 tarihinde, Gazi Üniversitesi Ölçme Değerlendirme Etik Alt Çalışma Grubundan etik onayı alınan 'Çevre Sağlık Okuryazarlığı Ölçüm Aracının Türkçe Uyarlaması: Geçerlilik-Güvenilirlik Çalışması' isimli tezden türetilmiştir (11).

Araştırmaya, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne 1-30 Nisan 2021 tarihleri arasında başvuran ve katılmaya gönüllü olan 232 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Araştırma tanımlayıcı tipte bir anket çalışmasıdır. Anketler, yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır ve bir anketin uygulama süresi ortalama 10-15 dakikadır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni, çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verebileceğini düşünme durumudur. Bağımsız değişkenleri ise yaş, cinsiyet, aylık gelir durumu, yaşlılara göre sağlık algısı, kronik hastalık durumu, sigara kullanma durumu ve yaşanan çevrede çevre kirliliği sorunları olduğunu düşünme durumudur.

Araştırma verilerinin istatistiksel analizleri için IBM, Statistical Package for Social Sciences (SPSS), Windows için sürüm 23.0 (SPSS Inc. Chicago, USA) bilgisayar paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler kısmında kategorik değişkenler sayı, yüzde verilerek, sürekli değişkenler ise ortalama \pm standart sapma ve ortanca (en küçük- en büyük değer) ile sunulmuştur. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu görsel (histogram ve olasılık grafikleri) ve analitik yöntemler (Kolmogorov-Smirnov/Shapiro-Wilk testleri) kullanılarak değerlendirilmiştir. Yapılan normallik analizleri sonucu sürekli değişkenlere ait verilerden normal dağılıma uyanlarda, iki grup arasındaki karşılaştırma analizleri için Independent Samples t testi kullanılmıştır. Bağımsız gruplar arasında kategorik değişkenler için yapılan karşılaştırma analizinde Pearson ki-kare testi ve Continuity Correction testi kullanılmıştır.

Bu çalışmada istatistik anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya, toplam 232 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması $23,13 \pm 1,79$ yıldır ve %56,9'u kadındır. Aylık gelir durumu değerlendirildiğinde katılımcıların %49,1'i gelirim giderimden az, %40,1'i gelirim giderime eşit cevabını vermiştir. Genel sağlık algılarını katılımcıların %14,2'si çok iyi, %51,4'ü iyi, %6'sı kötü ve %1,7'si çok kötü olarak değerlendirmiştir. Katılımcıların %25'inde kronik hastalık vardır ve %44,8'i hiç sigara kullanmadığını belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri, Ankara 2021

Parametreler (n:232)	
Yaş, yıl	
Ortalama \pm ss	23,13 \pm 1,79
Ortanca (min-maks)	23 (18-28)
Cinsiyet, n(%)	
Kadın	132 (56,9)
Erkek	100 (43,1)
Aylık Gelir Durumu, n(%)	
Gelirim Giderimden Az	114 (49,1)
Gelirim Giderime Eşit	93 (40,1)
Gelirim Giderimden Yüksek	25 (10,8)

Genel Sağlık Algısı, n(%)	
Çok İyi	33 (14,2)
İyi	119 (51,4)
Ne İyi Ne Kötü	62 (26,7)
Kötü	14 (6,0)
Çok Kötü	4 (1,7)
Kronik Hastalık Durumu, n(%)	
Var	58 (25,0)
Yok	174 (75,0)
Sigara Kullanım Durumu, n(%)	
Evet, Her Gün	44 (19,0)
Evet, Her Gün Olmasa da	23 (9,9)
Kullandım Fakat Bıraktım	28 (12,1)
Birkaç Kez Denedim	33 (14,2)
Hayır, Hiç Kullanmadım	104 (44,8)

Çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiğini düşünme durumu değerlendirildiğinde katılımcıların %0,9'u hiçbir zaman, %6,5'i neredeyse hiç, %43,1'i bazen, %29,7'si sıklıkla ve %19,8'i her zaman cevabını vermiştir. %84,1'i de yaşadığı çevrede, çevre kirliliği sorunları olduğunu düşünmektedir (Tablo 2).

Parametreler (n:232)	
Yaşadığı Çevrede, Çevre Kirliliği Sorunları Olduğunu Düşünme Durumu, n(%)	
Evet, Düşünüyorum	195 (84,1)
Hayır, Düşünmüyorum	37 (15,9)
Çevre İle İlgili Sorunların Sağlığa Zarar Verdiğini Düşünme Durumu, n(%)	
Hiçbir Zaman	2 (0,9)
Neredeyse Hiç	15 (6,5)
Bazen	100 (43,1)
Sıklıkla	69 (29,7)
Her Zaman	46 (19,8)

Tablo 3'te katılımcıların bazı özelliklerine göre çevre ile ilgili sorunların sağlıklarına zarar verebileceğini düşünme durumları karşılaştırılmıştır.

Çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiği sorusuna hiçbir zaman, neredeyse hiç ve bazen cevaplarını veren grubun yaş ortalaması $22,96 \pm 1,71$ yıl, sıklıkla ve her zaman cevaplarını veren grubun yaş ortalaması $23,30 \pm 1,87$ yıldır. Kadınların %52,3'ü, erkeklerin %46'sı çevre sorunlarının sağlığa sıklıkla veya her zaman zarar verdiğini düşünmektedir. Geliri giderinden az olanların %51,8'i, eşit olanların %50,5'i, yüksek olanların %36'sı çevre sorunlarının sağlığa sıklıkla veya her zaman zarar verdiğini düşünmektedir. Sigara kullananların veya daha önce deneyenlerin %50,8'i, hiç kullanmayanların %48,1'i çevre sorunlarının sağlığa sıklıkla veya her zaman zarar verdiğini düşünmektedir. Yaş, cinsiyet, gelir durumu ve sigara kullanım durumu parametreleri ile çevre sorunlarının sağlığa zarar verdiğini düşünme durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p > 0,05$).

Kronik hastalığı olanların %82,8'i, olmayanların %38,5'i çevre sorunlarının sağlığa sıklıkla veya her zaman zarar verdiğini düşünmektedir ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($p < 0,001$).

Yaşadığı çevrede çevre kirliliği sorunları olduğunu düşünenlerin %56,4'ü, düşünmeyenlerin %13,5'i çevre sorunlarının sağlığa sıklıkla veya her zaman zarar verdiğini düşünmektedir ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($p < 0,001$).

Tablo 3. Katılımcıların Bazı Özelliklerine Göre Çevre İle İlgili Sorunların Sağlıklarına Zarar Verebileceğini Düşünme Durumlarının Karşılaştırılması, Ankara, 2021

Parametreler (n:232)	Çevre İle İlgili Sorunların Sağlığa Zarar Verdiğini Düşünme Durumu		
	Hiçbir Zaman Neredeyse Hiç Bazen (n=117)	Sıklıkla Her Zaman (n=115)	p
Yaş, yıl			
Ortalama \pm ss	22,96 \pm 1,71	23,30 \pm 1,87	0,141 ¹
Cinsiyet, n(%)*			
Kadın	63 (47,7)	69 (52,3)	0,344 ²
Erkek	54 (54,0)	46 (46,0)	
Aylık Gelir Durumu, n(%)			
Gelirim Giderimden Az	55 (48,2)	59 (51,8)	0,351 ²
Gelirim Giderime Eşit	46 (49,5)	47 (50,5)	
Gelirim Giderimden Yüksek	16 (64,0)	9 (36,0)	
Sigara Kullanım Durumu, n(%)			
Evet, Kullandım veya Denedim	63 (49,2)	65 (50,8)	0,682 ²
Hayır, Hiç Kullanmadım	54 (51,9)	50 (48,1)	

Kronik Hastalık Durumu, n(%)			
Var	10 (17,2)	48 (82,8)	<0,001 ²
Yok	107 (61,5)	67 (38,5)	
Yaşadığı Çevrede, Çevre Kirliliği Sorunları Olduğunu Düşünme Durumu, n(%)			
Evet, Düşünüyorum			<0,001 ³
Hayır, Düşünmüyorum	85 (43,6)	110 (56,4)	
	32 (86,5)	5 (13,5)	

*: Satır Yüzdesi
¹: Independent Samples t test
²: Pearson Ki-kare test
³: Continuity Correction Ki-kare test

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, çevresel maruziyetlerin potansiyel sağlık etkileri konusunda üniversite öğrencilerinin algılarını araştırmaktadır. Araştırma grubu, cinsiyet olarak benzer dağılım gösteren genç bir nüfustan oluşmaktadır. Katılımcıların yaklaşık yarısı, gelirinin giderinden düşük olduğunu belirtmiştir. Bu yüksek oranın, çalışma örneğinin üniversite öğrencilerini içermesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Her 10 katılımcıdan yaklaşık 3'ü sigara kullandığını belirtmiştir. Farklı çalışmalarda da Türkiye'de sigara kullanma sıklığı %21 ile %48 arasında değişmektedir (12-14). Katılımcıların %65'i genel sağlık algısının iyi veya çok iyi olduğunu belirtmiştir. Şimşek ve ark.'nın tıp fakültesi öğrencilerinde yürüttüğü bir çalışmada benzer şekilde her 10 katılımcıdan 6'sının sağlık algısı iyi veya çok iyi bulunmuştur (15). Çalmaz ve ark. (2021)'nin çalışmasında da her 10 öğrencinin 7'sinde genel sağlık algısı iyi bulunmuştur (16). Bu durum, araştırma gruplarının genç ve eğitilmiş kişilerden oluşmasından, bu kişilerin de bilgi erişimi ve birbirleriyle etkileşimi yüksek, sağlıklı yaşam tarzını teşvik eden ortamlarda daha fazla vakit geçiren bireyler olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Katılımcıların dörtte biri herhangi bir kronik hastalığa sahiptir. Şimşek ve ark.'nın çalışmasında öğrencilerin %87'sinin, Aksoy ve Uçar'ın çalışmasında öğrencilerin %94'ünün, Güzel ve Ergün'ün çalışmasında öğrencilerin %91'inin, Güzel ve ark.'nın çalışmasında ise öğrencilerin %88,2'sinin kronik hastalığı olmadığı belirlenmiştir (15, 17-19). Hastalık özelinde değişiklikler olsa da genel olarak kronik hastalıkların yaş ilerlemesiyle daha yaygın hale geldiği bilinmektedir. Bizim çalışmamızda üniversite öğrencilerinde kronik hastalık sıklığı düşük tespit edilse de benzer çalışmalara göre az miktarda yüksek bulunmuştur. Bu durum araştırmanın yapıldığı merkezin kolay ulaşılabilir ve büyük bir hastane olmasından ayrıca bölgedeki küçük illerden yönetimi zor olan kronik hastalığa sahip bireylerin de sıklıkla yönlendirildiği bir merkez olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmamızda her 10 katılımcıdan 8'i yaşadığı çevrede, çevre kirliliği sorunları olduğunu düşünmektedir ve yaklaşık yarısı çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiğini belirtmiştir. Bu sonuçlar, araştırma grubunda çevre bilincinin yüksek olduğunu düşündürse de olumsuz çevre koşullarının sağlık üzerine etkileri konusunda yeterli farkındalık olmadığını göstermiştir. Literatürde üniversite öğrencilerinde çevre bilincini araştırmaya yönelik birçok çalışma mevcuttur. Araştırmalar genel olarak üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarının bilincinde olduğunu gösterse de (20-23) az miktarda çalışma sonuçları da üniversite öğrencilerinin çevre bilincinin düşük olduğunu göstermektedir (24, 25). Günümüzde endüstrileşme, kentsel büyüme, tarım faaliyetleri, enerji üretimi gibi durumlar çevre bileşenlerini kirletme eğilimindedir ve bu durum doğal ekosistemleri ve insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu farkındalığa ulaşmak ancak çevre bilinci ile sağlanabilir ve çevrenin sağlık üzerine etkilerini algılayabilmek de iyi bir çevre bilinci gerektirir. Sürdürülebilir bir gelecek için gelecek nesillerin çevre konusunda bilinçli ve sorumlu liderler olarak yetişmelerini sağlamak çok önemlidir.

Çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiğini düşünmek, çevre sağlık okuryazarlığı göstergesi olarak düşünülebilir. Çünkü çevre sağlık okuryazarlığı, bireylerin çevresel faktörlerin insan sağlığı üzerindeki etkilerini anlama, değerlendirme ve bu konularda bilinçli kararlar alabilme yeteneklerini içermektedir (26). Bu nedenle, çevre ile ilgili sorunların sağlığa etkilerini anlamak ve değerlendirmek, çevre sağlık okuryazarlığının bir yönünü temsil eder. Çalışmamızda katılımcıların yaklaşık yarısı çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiğini belirtmiştir ve bu oran oldukça düşüktür. Literatürde de pek çok çalışma çevrenin sağlık üzerine etkileri konusuna dikkat çekmekte, bu konuda yeterli farkındalık olmadığını belirtmekte ve bireylerin algılarını artırmak üzerine müdahaleler sunmaktadır (27-30). Çevrenin sağlık üzerindeki etkilerini anlamak, sağlığı koruma, hastalıkları önleme, toplumsal bilinçlenme ve sürdürülebilir bir gelecek sağlama gibi önemli amaçlara hizmet etmektedir ve bu yüzden bireylerdeki çevre sağlık okuryazarlığı irdelenmeli, desteklenmeli ve bu konuda müdahaleler geliştirilmelidir.

Çalışmamızda kronik hastalığa sahip bireylerin daha yüksek oranlarda, çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiği düşüncesine sahip olduğu gözlenmiştir. Bu durum, çevresel faktörlerin genetik yatkınlıklarla birleşerek kronik hastalıkların oluşumunda büyük rol oynamasından (31-33) ve kronik hastalığa sahip bireylerin sağlık hizmetlerine düzenli ve daha sık erişerek, topluluk ve destek gruplarına katılarak, hastalıklarının yönetimini daha iyi sağlamak için çevresel tetikleyiciler konusunda bilinçlenerek daha iyi bir bilgiye sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Yaşadığı çevrede çevre kirliliği sorunları olduğunu düşünen bireyler daha yüksek oranlarda, çevre ile ilgili sorunların sağlığa zarar verdiğini belirtmiştir. Bu durum çevre algısı yüksek bireylerin, çevre konularına daha fazla ilgi göstermelerinden, çevre ile sağlık arasındaki ilişkiyi anlamak için çeşitli bilgi kaynaklarına başvurmalarından ve sağlıklı yaşam tarzı seçimleri konusunda daha bilinçli olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmamızın sonuçları, genel olarak çevre bilincinin yüksek olduğunu göstermekle birlikte, çevresel koşulların sağlık üzerindeki etkileri konusunda bazı farkındalık eksiklikleri olduğunu ortaya koymaktadır. Kronik hastalığı olan bireylerin çevre sağlık ilişkisini daha fazla kavradığı gözlenmiştir. Bu da hastalıklarının yönetimi konusundaki farkındalıkları ile açıklanabilir. Çevre ile ilgili sorunların sağlığa etkilerini anlamak, sürdürülebilir bir gelecek ve toplum sağlığı için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, çevre sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi ve bireylerin çevresel konular hakkında daha bilinçli ve duyarlı olmalarının teşvik edilmesi önemlidir.

Bireylerin çevre sağlık okuryazarlığını artırmak ve çevre konularına daha duyarlı hale gelmelerini sağlamak için şu öneriler sunulabilir:

- Üniversiteler ve diğer eğitim kurumları çevre bilincini ve çevre sağlık okuryazarlığını artırmak için çeşitli eğitim ve farkındalık programları düzenleyebilir.
- Broşürler, seminerler, topluluk etkinlikleri, internet gibi araçlarla çevre sağlığı ile ilgili güvenilir bilgi kaynaklarına erişim sağlanabilir. Çevre sağlığı kampanyaları, bireylerin çevre konularına dikkatini artırabilir.
- Medya, toplum liderleri ve toplumda etkin kişiler aracılığıyla çevre sağlığı konularında farkındalık oluşturmak, bireylerin konuya daha fazla ilgi göstermelerini sağlayabilir.
- Sağlık profesyonelleri, hastalarına çevresel faktörlerin sağlık üzerindeki etkilerini anlatarak farkındalık oluşturabilir. Aynı zamanda sağlık hizmetleri verilirken çevre konularına da dikkat etmek önemlidir.
- Bireylere, günlük hayatta çevre dostu davranışlar benimsemeleri konusunda teşvik edici adımlar atılabilir. Geri dönüşüm, enerji tasarrufu, su kaynaklarını koruma gibi uygulamalar bireylerin çevre konularına daha duyarlı olmalarını sağlayabilir.
- Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör işbirliğiyle çevre sağlık okuryazarlığını artırmaya yönelik projeler geliştirilebilir.
- Çevre sağlığı konusunda gerçekleştirilen araştırmalar, somut verilerle bireylerin çevre sağlık okuryazarlığını artırabilir. Bu veriler, çevre konularına daha fazla dikkat çekmeye yardımcı olabilir.

KAYNAKLAR

1. Akdoğan M, SAYGIN D, İlkur G. Sağlık ve Çevre Etkileşimine AB Perspektifinden Yaklaşmak. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2021;5(2):129-55.
2. Güler Ç. Çevre ve Sağlık, Özgür Doruk Güler Çevre Dizisi No.52. Ankara: Yazıt Yayıncılık; 2011.
3. Finn S, O'Fallon L. The Emergence of Environmental Health Literacy-From Its Roots to Its Future Potential. Environ Health Perspect. 2017;125(4):495-501.
4. Lindsey M, Chen SR, Ben R, Manoogian M, Spradlin J. Defining Environmental Health Literacy. Int J Environ Res Public Health. 2021;18(21).
5. Nriagu JO. Encyclopedia of environmental health: Elsevier; 2019.
6. WHO, Environmental Impacts On Health, What Is The Big Picture? [Available from: https://cdn.who.int/media/images/default-source/environmental-health-impact/phe-prevention-diseases-infographic-en-1-1200px.png?sfvrsn=185474a6_12.
7. WHO. Air Quality and Health [Available from: <https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/air-quality-and-health/health-impacts>.
8. University of California, Davis, Environmental Health Sciences Center [Available from: <https://environmentalhealth.ucdavis.edu/communities/what-environmental-factors-affect-health>.
9. WHO, Who is Most Impacted by The Environment [Available from: https://cdn.who.int/media/images/default-source/environmental-health-impact/phe-prevention-diseases-infographic-en-4-1200px.png?sfvrsn=cfe447bd_5.
10. WHO, Don't Pollute My Future! The Impact of The Environment on Children's Health [Available from: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-FWC-IHE-17.01>.
11. Budak SN. Çevre Sağlık Okuryazarlığı Ölçüm Aracının Türkçe Uyarlaması: Geçerlilik-Güvenilirlik Çalışması: Gazi Üniversitesi; 2023.
12. ŞAHİNER NC, ŞAHİN A, AKBAĞ NNA. Üniversite öğrencilerinin sigara içme durumları ve sigara bağımlılığına yönelik tutumları. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi. 2020;2(2):64-79.
13. Talay F, Kurt B, Tuğ T. Eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği öğrencilerinde sigara içme alışkanlıkları ve ilişkili faktörler. Tüberküloz ve Toraks. 2008.
14. Vatan İ, Ocakoğlu H, İrgil E. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Sigara İçme Durumunun Değerlendirilmesi. TAF Preventive Medicine Bulletin. 2009;8(1).
15. Şimşek H, Öztoprak D, İkizoğlu E, Safalı F, Yavuz Ö, Onur Ö, et al. Tıp fakültesi öğrencilerinde sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve ilişkili etmenler. DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 2012;26(3):151-7.
16. ÇALMAZ A, YILMAZEL G, ALTAY B. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SAĞLIKLI YAŞAM DAVRANIŞLARI VE RUHSAL SAĞLIK DURUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ. Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi. 2021;6(1):85-93.
17. Aksoy T, Hülya U. Hemşirelik öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2014;1(2):53-67.
18. GÜZEL A, ERGÜN G. Üniversite öğrencilerinde depresyon sıklığı ve ilişkili faktörler. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi. 2020;9(2):279-89.

19. Güzel A, Turan S, Sarp Ü. Üniversite Öğrencilerinin Sağlık Okuryazarlık Düzeyleri ve İlişkili Bazı Faktörler. Sağlık Bilimlerinde Değer. 2022;12(3):390-400.
20. Wong K-K. The environmental awareness of university students in Beijing, China. Journal of Contemporary China. 2003;12(36):519-36.
21. Yaylı H, Berk Z. Kentsel çevre sorunlarına karşı bir çözüm önerisi: akıllı binalar. Kent ve Toplum. 2010;1:97-107.
22. Erdal H, Erdal G, Yücel M. Üniversite öğrencilerinin çevre bilinç düzeyi araştırması: Gaziosmanpaşa Üniversitesi örneği. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi. 2013(4):57-65.
23. DEMİRTAŞ N, AKBULUT MC, ÖZŞEN ZS. Üniversite öğrencilerinin çevre okuryazarlığı üzerine bir araştırma: Beypazarı Meslek Yüksekokulu örneği. Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences. 2018;3(1):27-33.
24. Oğuz D, Çakci I, Kavas S. Environmental awareness of university students in Ankara, Turkey. African Journal of Agricultural Research. 2010;5(19):2629-36.
25. Özdemir O, YILDIZ A, Ocaktan E, SARIŞEN Ö. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası. 2004;57(3).
26. Lichtveld MY, Covert HH, Sherman M, Shankar A, Wickliffe JK, Alcalá CS. Advancing environmental health literacy: Validated scales of general environmental health and environmental media-specific knowledge, attitudes and behaviors. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2019;16(21):4157.
27. Miller MD, Valenti M, Schettler T, Tencza B. A multimedia e-book—a story of health: filling a gap in environmental health literacy for health professionals. Environmental health perspectives. 2016;124(8):A133-A6.
28. Zachek CM, Miller MD, Hsu C, Schiffman JD, Sallan S, Metayer C, et al. Children's cancer and environmental exposures: professional attitudes and practices. Journal of pediatric hematology/oncology. 2015;37(7):491.
29. Stotland NE, Sutton P, Trowbridge J, Atchley DS, Conry J, Trasande L, et al. Counseling patients on preventing prenatal environmental exposures—a mixed-methods study of obstetricians. PloS one. 2014;9(6):e98771.
30. Davis LF, Ramirez-Andreotta MD, McLain JET, Kilungo A, Abrell L, Buxner S. Increasing Environmental Health Literacy through Contextual Learning in Communities at Risk. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2018;15(10):2203.
31. Frank LD, Adhikari B, White KR, Dummer T, Sandhu J, Demlow E, et al. Chronic disease and where you live: Built and natural environment relationships with physical activity, obesity, and diabetes. Environment international. 2022;158:106959.
32. Egger G, Dixon J. Should obesity be the main game? Or do we need an environmental makeover to combat the inflammatory and chronic disease epidemics? obesity reviews. 2009;10(2):237-49.
33. Gangemi S, Gofita E, Costa C, Teodoro M, Briguglio G, Nikitovic D, et al. Occupational and environmental exposure to pesticides and cytokine pathways in chronic diseases. International journal of molecular medicine. 2016;38(4):1012-20.